

GENERALDIREKTØREN

Maria Rørbye Rønn

DR Byen

Emil Holms Kanal 20

DK - 0999 København C

T +45 3520 3040

www.dr.dk

3. maj 2019

Kære

Du har den 19. marts 2019 klaget over et program på P1 med titlen "Så vidt vi ved" om udrulning af det trådløse 5G netværk. Efter at redaktionen afviste din kritik, har du klaget videre til lytternes og seernes redaktør. Han har nu gennemgået sagen og lavet en indstilling til min afgørelse.

Jeg fremsender hermed indstillingen, hvis konklusion jeg har valgt at følge.

Med venlig hilsen

Maria Rørbye Rønn
Generaldirektør

Kopi: Journalen

Etikchef Anja Lundberg Andersen

Underdirektør Frank Serup Laybourn

Redaktionschef Carsten Nymann

Gennemgang af sagen

Den 19. marts 2019 skriver _____ (herefter Klager) til lytternes og seernes redaktør.

"På baggrund af især mangel på god research, på ligeværdig partshøring og objektivitet efterlod udsendelsen for mig indtryk af, at udrulningen af 5G ud fra foreliggende viden ikke var betænkelig mhp helbredsgener mv.

Jeg mener der foreligger viden om gener, herunder helbredsgener, som ikke blev retvisende fremlagt i udsendelsen, jf. bl.a. vedlagte referencer med bilag.

Mine ref. eller tilsvarende kilder burde være fundet og benyttet og være inddraget på den ene eller anden måde i udsendelsen.

Vedr. ligeværdig partshøring og objektivitet.

Tilrettelæggerne af programmet havde valgt 2 fagpersoner inden for området (begge professorer) – som begge ikke havde reelle betænkeligheder i forhold til helbredsgener i forhold til udrulningen. Endvidere præsenterede tilrettelæggerne lytterne for forkvinden for en brugerorganisation. Kvinden havde betænkeligheder over for udrulningen mv.

Den ene af fagpersonerne var Sundhedsstyrelsens sagkyndige på området. Relevant research ville have afdækket, at Sundhedsstyrelsen i årevis groft har manipuleret viden om helbredsgener vedrørende trådløs kommunikation – dokumenteret og udførligt omtalt i mine to bog-referencer nedenfor.

Den anden fagperson var ekspert vedrørende kræft (ansat på Rigshospitalet). Vedkommende omtalte ikke veldokumenterede undersøgelser vedrørende mulighed for en relation mellem stigende kræfthyppighed på særlige områder og stigningen af brug af trådløs kommunikation. Blot et enkelt eks. – at hyppigheden af den sjældne kræftform, glioblastom (en hjernetumorform) er steget kraftigt svarende til brug af mobil mv (jf. omtalen i især den ene af mine ref.)

Mærkelægning af mobilstrålernes konsekvenser, p 120 og 190).

Fremstillingen (beskrivelsen) af den elektromagnetiske stråling var heller ikke, som jeg ser det, retvisende. De elektromagnetiske stråler, som anvendes ved trådløs kommunikation, er pulserende – bl.a. en af de afgørende forskelle i forhold til den løbende elektriske påvirkning af cellernes potentialesvingninger.

Forslag

At DR fx i programmet "Så vidt vi ved" redegør for helbredsgener ved trådløs kommunikation hvor problematikken bliver belyst såvel af fagfolk som ikke mener, der er relevante risici, fx de to tidligere anvendte fagfolk, som fagfolk, der redegør for den store viden, der eksisterer om risici meget gerne fx de i ref. anførte fagfolk – oplagt, om muligt, Thomas Graversen."

Klager vedhæfter artikel fra dagbladet Information den 28. februar 2019 med overskriften: 5G er en miljøtrussel, som bør stoppes. Den er skrevet af Pernille Schriver, Vibeke Frøkjær Jensen og Thomas Graversen.

Endvidere en indholdsfortegnelse til bogen "De trådløse samfund" af Bente-Ingrid Bruun og indholdsfortegnelsen til bogen "Mørkelægning af mobilstrålingens konsekvenser." Af Eva Theilgaard Jacobsen.

DR's svar til klager

Den 27. marts 2019 svarer redaktionschef Carsten Nymann, DR Viden, Klager:

"Vi fokuserer i indslag og interviews på den mulige sundhedsrisiko fra elektromagnetiske felter generelt, samt på om indførelsen af 5G medfører en forøget risiko og bør give anledning til større bekymring.

Du anholder redaktionens research såvel som partshøring.

En del af god research for en videnskabsredaktion er at kunne skelne mellem videnskab og holdningsindlæg samt at kunne skelne mellem enkelt-forsøg og videnskabelig konsensus. I indslaget om 5G og den potentielle sundhedsrisiko er der som udgangspunkt ingen parter. Programmet undersøger vha af ekspertkilder samt skriftlige kilder, hvad videnskaben på nuværende tidspunkt ved. Der interviewes ikke partskilder, og der rettes ingen anklager, og derfor ser jeg ikke umiddelbart, hvor partshøringen skulle komme ind i programmet. Så kan man diskutere valget af kilder, som er det, jeg fornemmer, punktet i din klage i virkeligheden handler om.

Både overlæge Christoffer Johansen fra Rigshospitalet og professor Gert Frølund Pedersen fra Aalborg Universitet har beskæftiget sig med problematikken, længe før 3G og 4G blev indført. Selv om 5G er nyt, henviser eksperterne til erfaringer med både de foregående mobilgenerationer og andre typer stråling eller radiobølger fra fx radio, tv, trådløst internet, satellitkommunikation og radarer.

- Den her teknologi er ikke så forskellig fra den teknologi, vi kender. Og derfor er jeg ikke selv bekymret, siger kræftforsker Christoffer Johansen fra Rigshospitalet. Men han er enig i, at der bør forskes konkret i 5Gs påvirkning.

En tilsvarende melding kommer fra antenneprofessor Gert Frølund Pedersen:

- Jeg synes absolut, der er fornuft i at undersøge sammenhænge mellem 5G og helbred. Men jeg kan ikke se, at man skal sætte 5G på pause imens. De samme frekvenser er brugt gennem rigtig mange år til for eksempel satellit- og militærkommunikation, og indtrængen i hjernen kan stort ikke lade sig gøre på de her frekvenser, siger han.

Så du har ret i, at de begge vurderer, at der ikke umiddelbart er en øget risiko. Og man kunne sagtens have insisteret på at supplere med fagpersoner, som kommer frem til en anden konklusion. Men her bliver vi nødt til som ansvarlige journalister at sætte kilderne i kontekst.

I modsætning til nogle af de mere bekymrede stemmer i debatten, er de forskerudsagn, som blev bragt i programmet, fuldstændig i overensstemmelse med de konklusioner, verdenssundhedsorganisationen WHO har formuleret om emnet: <https://www.who.int/peh-emf/about/WhatisEMF/en/index1.html>

Vi er helt med på, at debatten raser, og at der er divergerende meninger på området. Også om, hvem der egentlig er de reelle eksperter på området:

<https://www.information.dk/indland/2019/03/eksperter-5g-netvaerkets-straaling-farligt>

<https://videnskab.dk/krop-sundhed/frygten-for-5g-spreder-sig-paa-et-uvidenskabeligt-grundlag>

<https://ing.dk/artikel/spoerg-fagfolket-5g-farligt-helbredet-224653>

<https://www.zetland.dk/historie/s8aLGmQD-aOZj67pz-a8755>

Men sagen er, at du sagtens kan have en lang række forskellige forskningsprojekter, som peger på nogle sammenhænge gennem dyreforsøg, spørgeskemaundersøgelser og alt muligt andet. Og de kan såmænd pege i mange forskellige retninger, fordi de ofte fokuserer meget skarpt på hver deres forskningsmæssige hjørne af spørgsmålet.

Men når fx WHO forholder sig til risikoen, laver de et tværsnit hen over den bedst tilgængelige viden, og formulerer nogle retningslinjer ud fra det. Og ikke mindst ser de jo på erfaringer og sundhedsstatistik over nogle meget lange stræk – fx de seneste par årtier med kraftig stigende mobilbrug – helt tilbage fra industrialiseringens tid.

Lige så vel som det er DRs opgave at bringe den nyeste forskning og viden frem i lyset, er det også opgaven ikke at bidrage til usikkerhed og frygt ved at overdrive betydningen af smalle forsøg og almene bekymringer.

Jeg har stor respekt for den bekymring, der er for udrulningen af 5G, og i programmet forsøger vi også at tage den alvorligt ved at undersøge spørgsmålet, men vi kan ikke se bort fra, hvad landets fremmeste forskere og myndigheder konkluderer, alene for at imødekomme bekymringen.”

Klager anker til LSR

Klager er ikke tilfreds med svaret. Han skriver til Lytternes og seernes redaktør den 3. april 2019 med ønske om at anke sagen til en fornyet bedømmelse.

I brevet skriver han:

“1. ligeværdig partshøring. To professorer med fagkundskaber på de hovedområder, det vedrører udsendelsens emne, hvor begge er gået ind for at udrulle 5G efter planerne over for en person, hvis faglighed ikke omtales – er ikke, mener jeg, ligeværdig partshøring. Og det får jeg ikke noget klart svar på, hvad Carsten Nymann mener om.

Dertil skal så lægges, at den ene fagperson i årevis har været og fortsat er Sundhedsstyrelsens sagkyndige på området, og at denne fagperson osse i årevis har bidraget til misinformation af befolkningen om mulige gener ved trådløs kommunikation. Jeg henviser i mit brev til omfattende dokumentation for denne misinformation. At researche ville kunne have vist dette, forholder Carsten Nymann sig ikke til, og det er derfor jeg ville foretrække at en uvildig instans som fx Lytternes og seernes redaktør, kunne vurdere om den foretagne research i forhold til emnet, og at udsendelsen blev sendt i DR – var passende.

2. Mangel på objektivitet.

Med de to prof. – som begge ingen betænkeligheder har ved den foreslående udrulning i forhold til at afvente yderligere undersøgelser mv. – som eneste fagpersoner, mener jeg ikke journalisterne bag udsendelsen har foretaget en objektiv belysning. Mange forskere har sat spørgsmål til udrulningen – jeg vedlagde en artikel fra et dagblad med omtale af fagpersoner med denne kritisk holdning ("over 200 anerkendte internationale forskere") har sendt en appel om at stoppe udrulningen af 5G-netværk på baggrund af forskning, som påviser alvorlige skader på dyr, planter og mennesker"). En af artiklens forfattere, en elektroingeniør, ville måske kunne overtales til selv at stille op over for de to prof. i en ny udsendelse. I mange lande har man vedtaget forebyggende tiltag for at beskytte mod utilsigtede helbredsgener ved trådløs kommunikation – som osse omtales i de to ref. bøger, jeg henviser til.

Fx har den franske nationalforsamling vedtaget en lov – en meget omfattende lov – netop mhp at beskytte mod helbredsgener- som anført i en af mine ref.:www.assemblee-nationale.fr/14/propositions/pion2065.sap – selvfølgelig på relevant baggrund."

Indstilling fra lytternes og seernes redaktør

Jeg vil herefter gennemgå Klagers påstande.

I Klagers oprindelige skrivelse til DR påpeger han som det første, at indslaget i "Så vidt vi ved" ikke fremlagde et retvisende billede af de gener, herunder helbredsgener, som Klager hævder knytter sig til 5G. Det skyldes mangel på god research, ikke ligeværdig partshøring og mangel på objektivitet.

Punkt nummer 2. Klager mener, at de kilder, som Klager refererer, eller tilsvarende kilder burde være fundet og inddraget i udsendelsen.

Punkt nummer 3. DR havde fundet to fagpersoner, som ikke havde "reelle betænkeligheder i forhold til helbredsgener," som Klager skriver. Endvidere har den ene været Sundhedsstyrelsens rådgiver, og DR burde have afdækket, at Sundhedsstyrelsen – ifølge Klager – i årevis "groft har manipuleret viden om helbredsgener." Klager henviser til sine bogreferencer.

Den anden fagperson var ekspert i kræft, men undlod at omtale – ifølge Klager- veldokumenterede undersøgelser vedrørende muligheden for relation mellem stigende kræft på særlige områder og stigende brug af trådløs kommunikation.

Punkt nummer 3. Indslaget fremstillede ikke elektromagnetisk stråling på en korrekt måde. De elektromagnetiske stråler, som anvendes inden for trådløs kommunikation, er – ifølge Klager – pulserende, hvilket har betydning for den løbende påvirkning af cellernes potentialesvingninger.

Klager uddyber sine temaer i ankeskriftet til Lytternes og seernes redaktør.

Her forklarer Klager påstanden om manglende partshøring med, at de to fagpersoner, som medvirker, gør det over for en person, hvis faglighed ikke omtales. I dette tilfælde Vibeke Frøkjær Jensen fra Rådet for Helbredssikker Telekommunikation.

Kildemateriale i form af mails, breve, bøger og lignende vil i enhver sag blive bedømt konkret og ud fra den problemstilling, som kilderne skal belyse. I dette tilfælde henviser Klager til to bøger

og en kronik i dagbladet Information. Klager har vedlagt fotokopier af indholdsfortegnelsen til de to bøger.

Jeg har ikke faglig forudsætning for at bedømme de to bøger i forhold til 5G, og jeg skal ikke tage stilling til det videnskabsfaglige indhold. Men jeg kan må tilsidesætte Klagers generelle påstand om, at Sundhedsstyrelsen i årevis groft skulle have manipuleret med viden om helbredsgener vedrørende trådløs kommunikation. Klager leverer ikke belæg for sin påstand alene ved en henvisning til bøger uden nærmere angivelse af, hvilke oplysninger, der skulle have været manipuleret.

Artiklen fra 28. februar 2019 i Information er et partsindlæg fra tre personer, som er modstandere af 5G-udrulningen. Også den må jeg se bort fra. Klager har ikke konkret og specifikt med den artikel leveret belæg for, at de to anvendte kilder skulle være manipuleret i deres gennemgang af kendte videnskabelige data om risici i forbindelse med 5G.

Mål med indslaget

Udgangspunktet for indslaget om 5G var at belyse faremomenterne ved indførelse af det nye, trådløse netværk. I introduktionen til udsendelsen siges: *"I sidste uge var 5G på alles læber, og det fortsætter det med. For i støvet fra de politiske planer har en del af samtalen handlet om, hvorvidt det medfører en sundhedsfarer. Vi kigger på det i dagens program."*

I første del af udsendelsen belyses temaet ved interview med professor Gert Frølund-Pedersen, AU, som er ekspert i antenneforhold og blandt andet – får man at vide i programmet – forsker i 5G-påvirkning. Lytteren får oplyst, at professoren har beskæftiget sig med emnet i flere årtier. Professoren forklarer, at ingen videnskabelige undersøgelser har fundet nogen sammenhæng mellem radiobølger og sundhedspåvirkning. I interviewet bliver professoren spurgt, om ikke der kan være fornuft i at undersøge også 5G, når man nu introducerer en ny og ukendt teknologi, i forhold til sundhed, og det bekræfter han.

Samtidig forklarer han, at den effekt, der sendes med, bliver mindre end ved 4G, og den svarer til en brøkdel af, hvad en almindelig elpære udsender af effekt, hvilket ifølge professoren taler for en lav forventet risiko for sundhedsskade ved 5G. Professoren taler ikke for at sætte 5G på pause, ind til sundheden er undersøgt til bunds, og det gør han blandt andet med argumentet om, at frekvenserne allerede nu bliver brugt til satellitkommunikation og har fungeret i mange år, og effekten er lavere end ved tidligere net som 4G og 3G.

Ekspertkilde

DR benytter en ekspert, som ud fra DR's oplysninger ikke er læge, men som ingeniør har skaffet sig en meget stor viden om den tekniske side af 5G-nettet og kan sætte det i relation også til sundhedsfare målt ved radiobølger og elektromagnetisk påvirkning generelt. DR stiller kritiske spørgsmål til professoren i forhold til den aktuelle viden om sundhedsaspekterne ved 5G. Indslaget genoptages på 20:19 inde i udsendelsen. Her er det interview med den videnskabelige rådgiver for Rådet for Helbredssikker Telekommunikation, Vibeke Frøkjær

Jensen. Det bliver sagt i introduktionen, at Rådet er skeptisk og lyder officielt, men det er det ikke. Det er en meget skeptisk interesseorganisation.

Vibeke Frøkjær Jensen når at sige, at der mangler ikke forskning i forhold til, at det er et alvorligt problem, og forsigtighedsprincippet skal implementeres på det her område, så man bør øjeblikkelig stoppe udrulningen af 5G.

Derefter går programmet over til interview med professor og overlæge Christoffer Johansen, Rigshospitalets kræftafdeling og rådgiver for Sundhedsstyrelsen på området. Det siges, at han *"har fulgt området i årevis, og han har tidligere lavet store undersøgelser af det for Kræftens Bekæmpelse, og han forstår godt, at folk kan blive bekymrede."*

Professor Christoffer Johansen siger dog, at de seneste 25-30 års forskning ikke har vist en forbindelse mellem kræft og de aldersgrupper, som anvender mobilteknologier og lignende mest. Professoren kritiserer Rådet for Helbredssikker Telekommunikation for at tiltage sig en autoritet, man ikke har.

Ifølge DR vil man i den omtalte udgave af "Så vidt vi ved" at undersøge, om det er noget om kritikken af 5G for at være sundhedsskadelig. Det er DR's redaktionelle ret at beslutte, hvilke kilder, der skal anvendes til det formål. DR benytter her to eksperter, professorer, som såvel ud fra et ingeniørmæssigt såvel som lægefagligt udgangspunkt må antages at være eksperter inden for dette videnskabelige felt. Det er også DR i sit svar til Klager. Begge eksperter giver også udtryk for, at der er fornuft i at undersøge sammenhængen mellem 5G og sundhedsrisiko. Også det påpeger redaktionschef Carsten Nymann i sit svar til Klager: Der er ikke belæg for at kritisere DR for valget af de to kilder til belysning af emnet. Programmet har ikke givet sig selv det mandat, at man vil afsige sandheden om sundhedsfare, men i programmet tales der om at "kigge på" sundhedsrisici ved 5G.

Som sit punkt nummer to, mener Klager, at de kilder, som han har anbefalet, eller tilsvarende burde have været inddraget i programmet. Det er DR's redaktionelle valg, hvem man ønsker at benytte, og der er ikke oplysninger i sagen, som godtgør, at de to valgte eksperter hverken har forstand på emnet, eller er i et afhængighedsforhold, som gør, at de ikke troværdigt kan udtale sig videnskabeligt om 5G.

Klager kan ikke pålægge DR at skulle benytte bestemte kilder, men Klager har ret i, at dækningen af kritikernes synspunkter er summarisk.

Klagers punkt tre drejer sig om en kritik af professor Christoffer Johansens tilknytning til Sundhedsstyrelsen. Ifølge Klager har Sundhedsstyrelsen groft manipuleret viden om helbredsgener i årevis. Jeg tager ikke stilling her til den videnskabelige sandhedsværdi i Klagers fremlagte referencer, men da Sundhedsstyrelsen er regeringens og statens rådgiver inden for sundhedsfaglig viden, kan DR ikke klandres for at benytte sig af en kilde, som af Sundhedsstyrelsen er udpeget som en ekspert inden for sit felt. Klager har her fremsat en værdidom og holdning til Sundhedsstyrelsen, men Klager har ikke konkret og specifikt påvist, at hverken den pågældende forsker eller Sundhedsstyrelsen har manipuleret data i forbindelse med 5G. DR må kunne benytte en ekspert, der også er rådgiver for Sundhedsstyrelsen, landets myndighed på sundhedsområdet, uden at dette forhold i sig selv diskvalificerer eksperter fra at medvirke. Eksperterne udtaler sig ikke som partskilder, men som eksperter, der redegør for, hvad tidligere undersøgelser af sammenhængen mellem radiobølger og sundhedsfare har vist.

Carsten Nymann påpeger, at DR har støttet sig på FN's verdenssundhedsorganisation, WHO, som har samlet en viden og draget en konklusion om farlighed af 5G på tværs af eksisterende studier på verdensplan. DR kan ikke presseetisk kritiseres for at støtte sig på den organisation, som står på verdensplan for en autoritativ opfattelse af, hvad der med videnskabelig sikkerhed i øjeblikket kan siges om sammenhæng mellem 5G, stråling og helbredsfare.

DR ved Carsten Nymann har ret i, at der ikke er tale om "partshøring" i den forstand, at DR har benyttet kilder med en partsinteresse. De to hovedkilder, professorerne, er valgt i kraft af deres ekspertise på området. Men det er også klart, at emnet, - hvilket jo er DR's udgangspunkt for at behandle det i programmet - er meget omdiskuteret, og der findes partskilder, som har valgt at yde modstand mod indførelsen af 5G.

Konklusion og sammenfatning

DR benyttede sig i indslaget på P1 om 5G og helbredsfare af to professorer, som hver var eksperter inden for emnet henholdsvis som ingeniør og lægefaglig ekspert. Det var således ikke tale om, at DR benyttede partskilder, sådan som Klager kritiserer DR for at gøre. Ligeledes var DR i overensstemmelse med såvel Sundhedsstyrelsen samt FN's Verdenssundhedsorganisation, WHO, når man viderebringer en autoritativ opfattelse af, at der ikke er indikationer for, at radiobølger fra 5G-netværk skader helbredet. Det er DR's redaktionelle ret at vælge de kilder, DR finder hensigtsmæssige og relevante, og Klager kan ikke kræve, at DR benytter bestemte kilder. Klager giver udtryk for, at Sundhedsstyrelsen manipulerer med oplysninger om helbredsfare ved 5G. Det er en holdning, som Klager kan have, men Klager har ikke belæg for i det fremlagte, at den danske Sundhedsstyrelse har manipuleret. DR's indslag var såvel i kildevalg som i research i overensstemmelse med DR's egne retningslinjer for presseetik i det pågældende indslag. Indslaget bragte også et interview med en skeptiker af den gængse 5G sundhedsfaglige viden, Vibeke Frøkjær Jensen, videnskabelig rådgiver for Rådet for Helbredssikker Telekommunikation.

Klager får ikke medhold.

Jesper Termansen, den 30. april 2019